

PEISAJUL HISTRIAN ÎN ANTICHITATE

Orice încercare de stabilire a topografiei Histriei și a împrejurimilor ei în antichitate trebuie să pornească de la premiza unor oscilări ale nivelului apelor Mării Negre. Schimbările de nivel marin au produs însemnate modificări ale litoralului, în special în acele porțiuni unde uscatul se afla la o înălțime mică în raport cu marea. Fenomenul acestor oscilații este cu atât mai important pentru arheologie, cu cât amplitudinea lui nu pare să fi fost neglijabilă.

Cercetările geologice au stabilit că în etapa „Mării Negre Noi“, datată — potrivit schemei arheologice — în epoca neolitică și începutul epocii Bronzului, în cadrul unui optim climatic, a avut loc o transgresiune marină, care a atins valori de ± 5 m deasupra nivelului actual al Mării Negre. „Chiar și gura Deltei a devenit, în această fază, un mare golf — scrie P. V. Coteț¹ — unde s-a produs un important remuu pentru apele fluviului, ceea ce a dus la despletirea și meandrarea albiei, precum și la aluvionarea întinsă a luncii, în special Balta Brăilei și Ialomiței. Urmele morfologice ale acestei importante faze se văd la zi în resturile terasei de abraziune și de acumulare, cu altitudine de $\pm 3-5$ m, care apar mai ales la nord de capul Midia“. Acumulările de depozite marine, în preajma țărmurilor se văd clar pe profilele forajului de la Tuzla, publicate de N. Popp², unde complexul nisipos cochilifer, rezultat din aceste acumulări, ajunge pînă la 10,90 m adîncime.

Începînd din perioada subboreală (către sfîrșitul epocii Bronzului) se produce o regresiune a apelor marine, care, pentru Marea Neagră, a fost denumită „phanagoreiană“³. Fenomenul, corespunzînd unei clime secetoase (*pessimum* climatic), a ocupat în întregime ultimul mileniu al erei pîgîne. Valoarea lui, interesînd direct istoria coloniilor grecești stabilite în acea vreme pe litoralul pontic, a fost precizată grație cercetărilor arheologice subacvatice întreprinse în U.R.S.S., sub conducerea prof. V. D. Blavatski. Investigațiile făcute la Olbia, Chersones, Phanagoreia, Taganrog, au dus la stabilirea unei

¹ P. V. Coteț, în *Histria II*, București 1966, p. 327 și urm., cu bibliografia problemei.

² N. Popp, după P. V. Coteț.

³ P. V. Feodorov, Докл. Акад. Иаук СССР, vol. 110, nr. 5, 1956 (apud M. Bleahu)

diferențe de ± 4 m între nivelul antic și cel actual al Mării Negre⁴. Această valoare este stabilită numai pe țărmul nordic; nu cunoaștem încă cifra ei pentru coasta apuseană. Cercetările subacvatice de la Mangalia și Constanța arată amploarea fenomenului și pe coasta românească.

În sfârșit, a urmat o nouă transgresiune marină, pe care M. Bleahu a denumit-o „histriană“, apele marine ajungînd la nivelul lor actual⁵.

La aceste constatări generale geomorfologice, îmi propun să inserez cîteva observații arheologice, interesînd numai Histria și împrejurimile ei imediate. Soluțiile către care ele converg nu îmi aparțin în întregime. Ideia principală, aceea a situării Histriei antice, nu pe o insulă sau pe o peninsulă — cum se mai susține încă —, ci pe o cîmpie litorală, a fost formulată pentru prima dată de către Vasile Canarache, încă din 1954, pornind de la cercetarea apeductelor și de la studiul răspîndirii tumulilor⁶. Ideia a fost apoi reluată, pe documente geologice, de Marcian Bleahu⁷. Argumentele și observațiile mele, care nu fac decît să întărească și să precizeze imaginea deja propusă a peisajului histrian în antichitate, provin din cercetările făcute în necropola tumulară. O parte din mărturiile au fost recent puse în evidență, prin examenul fotografiilor aeriene ale regiunii⁸.

7. Cîmpia actuală pe care se află ruinele Histriei, situată între lacurile Sinoe, Istria și Duingi, se compune din mai multe fișii de nisipuri, ancorate de nucleul de șist verde situat sub „acropolă“ (fig. 3). Pe mozaicul fotografic publicat în *Histria II* se pot deosebi cinci asemenea fișii. Arheologia

⁴ V. D. Blavatski, în *Χαριστήριον εις 'Α.Κ. 'Ορλάνδον*, Atena, 1966, III, p. 25 și urm., cu bibliografia cercetărilor sovietice. La Olbia, porțiunea cea mai joasă din cartierul scufundat se află la 3 m sub nivelul apelor limanului Bugului și la 250 m depărtare de linia actuală a uscatului. La Phanagoreia 15 ha din oraș sînt inecate (reprezentînd, ca și la Olbia, circa 2/5 din suprafața lui totală, după calculele lui V. D. Blavatski), zonele cele mai joase aflîndu-se la 3,50—3,7 m sub nivelul actual al mării, și la 220 m de țărmul actual. În sfârșit, interesantă mi se pare observația de la Chersonoz, unde nivelul roman — tîrziu zace la adîncimea de 3m sub nivelul actual al golfului Karantinaia.

⁵ M. Bleahu, *Probleme de geografie*, IX, 1963, p. 45 și urm. Sînt surprins de locul redus pe care fenomenul acesta îl ocupă în încercarea de „descifrare a țărmului Mării Negre în timpurile istorice“, întreprinsă de P. V. Coteș, *art. cit.* În studiul său accentul este pus asupra mecanismului de formare al cordoanelor litorale, menit a explica schimbările conturului litoralului și constituirea sistemului de lagune. Valoarea pe care o dă regresivității phanagoreiene este surprinzător de mică: (în timpul acestei regresivii) „apele au scăzut treptat, dar nu sub nivelul actual“ (p.342.) De altfel schema rezumativă, dată în concluzii, pare contradictorie: „Din totalul acestor oscilații putem desprinde trei mai importante, din punct de vedere arheologic, în raport cu nivelul actual al Mării Negre:

— *Nivelul mai ridicat* în timpul dezvoltării cetății Histria, aproximativ începînd din secolul al VII-lea î.e.n. și pînă în secolele V-VII e.n. (adică în plină regresivune P. A.)

— *Nivelul mai scăzut* din timpurile mai noi decît secolele V—VII e.n. și (în perioada de transgresivune P.A.)

— *Nivelul mai ridicat* ulterior celui precedent, care a dus la distrugerea parțială a barajului constituit de grindurile „Cele 7 movile“ și Saelelor, la formarea lacurilor litorale și inundarea tumulilor din cîmpia litorală“ (p. 351).

⁶ V. Canarache, SCIV, 1956, p. 289 și urm.

⁷ M. Bleahu, *art. cit.*

⁸ Aceste ultime documente le-am putut cerceta în noiembrie 1968, prin îngăduința Direcției topografice de pe lîngă Marele Stat Major. Studiul stereoscopic a putut fi realizat pe fotograme la scări și anotimpuri diferite. Am utilizat, de asemenea, mozaicul fotografic compus în 1960 și publicat ca anexă la *Histria II*. Am beneficiat și de colegiala sollicitudine a Emiliei Doruțiu, căreia îi datorez numeroase corectări.

oferă unele puncte de reper pentru cronologia formării lor. Cele care poartă litere *a* și *b* sînt preexistente venirii grecilor, deoarece pe *a* stă așezarea civilă, datînd de la sfîrșitul veacului al VII-lea î.e.n., iar pe *b* se află o parte din

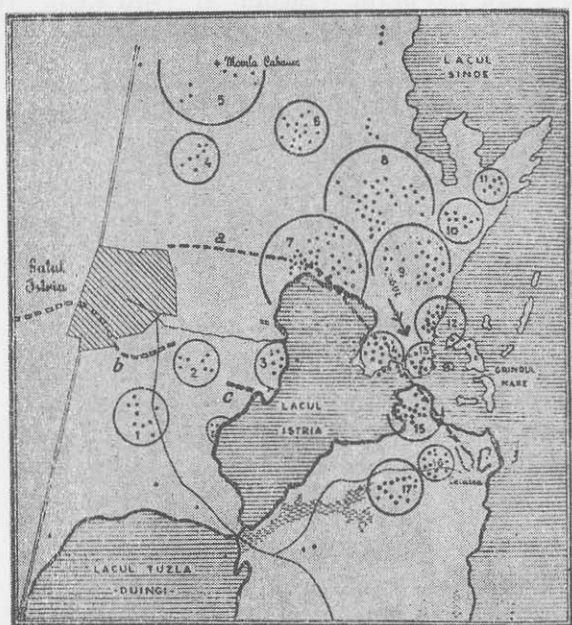

Fig. 1. Schița întocmită de V. Canarache pe care sînt indicate traseele apeductelor: a) apeductul de olane; b) apeductul mare; c) apeductul de piatră.

necropolă, din care cel mai vechi tumul cercetat datează de la sfîrșitul veacului al V-lea î.e.n.⁹. Celelalte trei fișii (*c-e*) nu suportă monumente arheologice, deci par a fi mai tîrzii¹⁰. Indicațiile arheologice și modul de „troienire” al acestor grinduri de nisip sugerează o succesiune în timp conformă cu sensul numărătoarei noastre: grindul cel mai nou este cel care formează astăzi țărmlul lacului Sinoe.

2. În cursul unui sondaj, practicat de Vlad Zirra în insula situată în mijlocul lacului Istria (1955) au apărut resturi de zidărie din epoca elenistică.

3. Resturi dintr-o necropolă tumulară se află pe malurile golfului de SV al lacului Istria, la N și V de podul peste care trece șoseaua spre Cetate. Partea de E a acestei necropole se află parțial în apă.

⁹ S. Marinescu-Bîlcu, SCIV, 1969, p. 587 și urm.

¹⁰ Atrag atenția însă că, după observațiile lui Gr. Florescu, cartierul de la sudul Histriei (numit convențional „economic”), ridicat începînd din veacul al IV-lea e.n., a fost așezat pe nisip, adică pe o plajă cîștigată asupra mării într-o epocă tîrzie. Cercetările aerofotografice, combinate cu foraje geologice, vor trebui să precizeze dacă această plajă aparține fișiei *c*, așa cum ar reieși din examenul mozaicului fotografic 1960.

4. În urma săpăturilor efectuate în necropola Histriei, s-a constatat că unele zone ale cimitirului tumular sînt astăzi periodic inundate sau zac în permanență sub apă. Aceste zone sînt următoarele:

— plaja lacului Sinoe; tumulul cel mai vechi este XII, de la sfîrșitul veacului al VI-lea sau începutul veacului al V-lea î.e.n.; tumulul cel mai nou este XXV, care are un mormînt secundar din secolul al II-lea e.n.

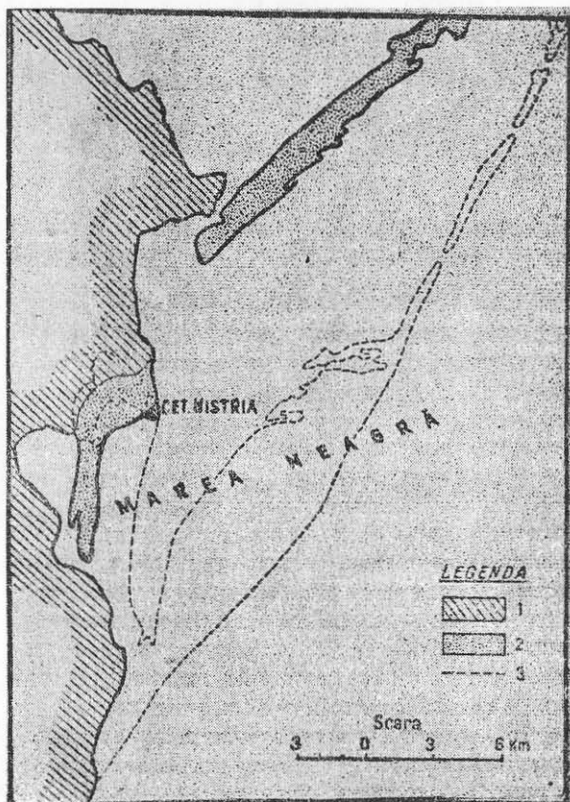

Fig. 2. Schița paleogeografică a regiunii lacului Sinoe în perioada sec. VI î.e.n.-sec. IV î.e.n., după M. Bleahul.
1, zona continentală; 2, acumulări de nisipuri anterioare sec. VI î.e.n.; 3, linia țărmului actual

— plaja lacului Istria (la N și la S de culoarul de legătură cu lacul Sinoe); o parte din tumulii acestei zone se află în permanență sub apă; aproape toți tumulii cercetați se datează către începutul epocii romane (VII, VI X, XI).

— insulele din golful lacului Sinoe: movilele funerare, semnalate aici de V. Canarache și vizibile pe fotografiile aeriene, nu au fost cercetate.

— tumulii situați pe peninsula Cetății, formînd un lung aliniament care începe la marginea de SV a așezării „extra muros” și continuă pe mai mulți km către SV; cel mai vechi tumul, situat la 2 km de Histria, purtînd numă-

rul XLI ¹¹, datează de la sfârșitul secolului al V-lea sau de la începutul celui următor; cel mai nou (XXXVI) datează din a doua jumătate a secolului I e.n.

5. Pe fotografiile aeriene se observă o serie de drumuri care se opresc pe țărmurile lacului Istria și a golfului lacului Sinoe, pentru a continua pe actuala peninsulă pe care se află ruinele Histriei. Astfel, trei drumuri care vin dinspre apus (cel puțin unul — 6 — a putut fi urmărit pînă către așezarea antică de la Fîntînele), se opresc în malul vestic al lacului Istria. Primul (6) dintre ele trece pe la nordul satului Istria și atinge lacul la nord de vărsarea pîrului Dere. Celelalte două (7 și 8) trec pe la sudul satului (unul dintre acestea — 7 — vine din așezarea antică situată sub vatra satului Istria) și se întîlnesc în apropierea lacului pentru a se pierde în apele acestuia. Cele trei drumuri sînt flancate de tumuli. De asemenea, pe actuala peninsulă a necropolei septentrionale trec o serie de drumuri, care vin de la N (unul dintre ele — 1 — vine din așezarea antică semnalată de P. Polonic, situată la vărsarea pîrului Sariurt) și dinspre NV (unul dintre ele — 4 — vine de la așezarea antică identificată de Em. Doruțiu și P. Alexandrescu, situată la sudul satului M. Viteazu), pentru a se opri pe malul golfului lacului Sinoe.

6. Nu aducem aici în discuție observațiile făcute în Cetate și pe Platoul acesteia, cu privire la monumentele aflate actualmente în apă. Amintesc numai că o parte din zidul roman de incintă, ridicat în veacul al II-lea e.n., se află în zona inundabilă a golfului lacului Sinoe.

Observațiile înșirate mai sus ne îndeamnă să presupunem că această cîmpie, pe care se află astăzi ruinele Histriei și necropola tumulară de SV, era în antichitate mult mai întinsă, ocupînd și locul actualului lac Histria. Așa s-ar putea explica: drumurile antice care se opresc pe malul vestic al acestui lac, pentru a continua, cu aceeași orientare, în zona inundabilă de la vest de așezarea civilă a Histriei; resturile de locuire de pe insula din mijlocul lacului Histria; necropola parțial inundată de lîngă Pod. Această cîmpie a putut să se întindă de la răsărit de culoarul care leagă lacurile Sinoe și Histria, ocupînd și golful lacului Sinoe, de vreme ce: drumurile care traversează necropola septentrională se opresc pe plaja lacului Sinoe; tumulii de pe insulele din golful lacului Sinoe par a fi martorii din porțiunea înecată a necropolei septentrionale; o porțiune de cîțiva zeci de metri din zidul roman de apărare se află în apă ¹².

Dacă raționamentul acesta este just, atunci în perioada regresivității „phagoreiene”, cînd apele Mării Negre se aflau la ± 4 m sub cota lor actuală, Histria se găsea pe o cîmpie litorală, în cea mai mare parte nisipoasă. Porțiunea cea mai ridicată era aceea unde răsăreau stîncile de șist verde, destinată de coloniștii greci amplasării centrului politico-religios al orașului. Restul cîmpiei, care ocupa și locul pe care astăzi se află lacul Istria ¹³ și gol-

¹¹ S. Marinescu-Bîlcu, *art. cit.*

¹² C. Moisil, BCMI, 1909, nr. 11, p. 4, notează că înainte de deschiderea canalului Dranov (fost „Regele Carol”), golful lacului Sinoe era „potmolit” și numai rareori acoperit de ape.

¹³ M. Bleahu notează următoarele: „Întregul lac Istria este relativ recent și este în curs de mărire prin abraziunea puternică a falezei de loess. Un sondaj efectuat în lac a pus în evidență, sub stratul de ml actual, nisip cu cardiacee (faza ulterioară secolului al III-lea e.n.) și dedesubt nisip marin cu *Mytilus*, *Tapes* și *Venus*, care indică o concentrație mai mare a apei, corespunzînd maximului transgresivității flandriene. Cu alte cuvinte, aici lipsesc depozitele golfului marin, pos-

ful lacului Sinoe, a fost destinată constituirii aşezării civile¹⁴ şi a necropolei. De altfel, pîriul Dere, care astăzi se varsă în lacul Istria, a putut avea în antichitate, cînd acest lac nu exista, un traseu mai lung, vîrsîndu-se în mare în apropierea Cetăţii (nu mi se pare exclus ca punctul prin care au pătruns apele de transgresiune spre a forma lacul Istria să fi fost chiar vechiul talveg al pîriului).

Care era în antichitate conturul litoralului marin. Pentru porţiunea de la N de ruinele actuale, adică pe locul unde se află golful lacului Sinoe astăzi, nu avem nici un fel de indiciu. Este posibil ca aici să se fi aflat cartierul de jos al Histriei, şi o parte din necropola ei (ajungînd eventual pînă sub zidurile oraşului), precum şi drumurile care legau colonia cu ţinuturile dinspre NV. Nu putem spune însă cît de mult se întindea uscatul către răsărit, pe locul actualului lac Sinoe.

Pentru porţiunea de la sudul cetăţii există o indicaţie, furnizată de fotografiile aeriene. Mă refer la acele fişii de nisip, semnalate mai sus. Limita de răsărit a fişiei *b* (preexistentă Histriei, de vreme ce pe ea s-au aşezat, încă din secolele V—IV, movilele funerare), descrie o curbă către S, ceea ce ar putea indica existenţa unei „băi“ imediat la S de oraş, prielnică amplasării portului¹⁵. Această „baie“ a fost umplută pe rînd de trei acumulări de nisipuri (purtînd pe schiţa din fig. 3 literele *c*, *d*, *e*). Aş atrage totuşi atenţia că linia de contact dintre fişii *b* şi *c* nu trebuie considerată ca indicînd exact vechiul litoral marin. Dacă, aşa cum se admite, nivelul apelor marine a crescut din antichitate, atunci cîmpia litoralului a fost înecată pe porţiunile ei cele mai joase, împingînd linia ţărmlui către apus. Fişia *c* s-a adosat celei anterioare abia într-un moment în care fenomenul de transgresiune era în plin, nivelul apelor marine fiind apropiat de cota lui actuală. Probabil că „baia“ care apare pe fotografiile aeriene indică o „baie“ antică, situată la o distanţă oarecare către E de conturul aceleia vizibile astăzi¹⁶.

Informaţiile de care dispunem pînă acum la Histria, pentru începutul fenomenului de transgresiune, sînt puţine şi neconcludente. Ipoteza lui M.

terioare optimului postglaciar, peste depozitele vechi venind direct cele posteriore secolului al III-lea e.n. Putem presupune deci că... lacul Istria nu exista, pe actualul lui amplasament fiind aşezări omenşti şi o parte din necropola cetăţii“ (*art. cit.*, p. 50).

¹⁴ Una din problemele care preocupă colectivul de la Histria este aceea a aspectului topografic, urbanistic, al oraşului în perioada greacă a istoriei sale. Elementele de care dispunem acum sugerează poate o aşezare urbană compusă din două elemente separate: un centru politico-religios de dimensiuni mai reduse, aşezat pe locul cel mai înalt al cîmpiei litorale, nucleul de şisturi verzi (după profilul publicat în SCIV 1956, p. 6, masivul de stîncă atinge înălţimea de 4 m deasupra actualei cote 0), şi o aşezare civilă mai întinsă, în imediată apropiere, ridicată chiar pe cîmpia nisipoasă, şi care — prin depuneri succesive — avea să dea „platoul“ de astăzi. Oraşe greceşti, aşezate pe continent şi formate din două unităţi, se cunosc în lumea elenă colonială; de exemplu Selinunt, Megara Hyblaia, Olynth.

¹⁵ Ideia îi aparţine lui Dinu Theodorescu, RA, 1970, p. 42.

¹⁶ M. Bleahu, pornind de la indicaţii nu geologice, ci epigrafice, presupune că lacul Nuntaşi (Duingi) exista: „Documentul epigrafic cel mai important al cetăţii Histria, horothesia lui Laberius Maximus, menţionează că ocupaţia de căpetenie a locuitorilor era comerţul cu peşte sărat. Sarea nu putea fi extrasă din apa mării din cauza concentraţiei prea reduse (170/00), în schimb în lacul Duingi ea se depune şi astăzi în anii secetoşi. În toată regiunea gurilor Dunării lacul Duingi este singurul care ar fi putut furniza sarea necesară locuitorilor Histriei“ (*art. cit.*, p. 50). Argumentul mi se pare interesant şi trebuie luat în seamă de acei care vor încerca reconstituirea complexului economic, „gospodăresc“, al Histriei.

Bleahu și P. V. Coteț despre data tîrzie a fenomenului este, în orice caz, plauzibilă. Situația Histriei pe o cîmpie litorală așa cum am descris-o mai sus, pare să se fi menținut cel puțin pînă în veacul al II-lea al erei noastre, de vreme ce cel mai recent monument „scufundat“ de care am cunoștință este zidul de apărare din vremea lui Hadrian. Este de asemenea relevant că tumuliile cei mai recentî, dintre acei cercetați pe plaja inundabilă a lacului Histria datează tot de la începutul epocii romane. În sfîrșit, săpăturile întreprinse în sectorul „Edificiului roman“ au pus în evidență faptul că straturile elenistice și romane timpurii se găsesc la nivelul apei lacului¹⁷. Este deci de presupus că transgresiunea „histriană“ s-a produs cîndva după veacul al II-lea e.n. Poate fi ea situată încă în ultimele secole de existență ale orașului, sau fenomenul s-a produs în vremuri mai recente? Este posibil ca preliminariile să se fi arătat încă din ultimele veacuri de istorie a orașului, dacă avem în vedere un monument aflat pe teritoriul necropolei tumulare, asupra căruia a atras atenția, în același context, Marcian Bleahu. La punctul „Pescărie“ se găsește o coamă de nisip, de circa 3 m înălțime, care străbate porțiunea astăzi inundabilă a necropolei tumulare; ea este orientată NNV-SSE, adică spre cetate. Capătul dinspre continent al acestui rambleu se găsește în imediata apropiere a punctului unde se întîlnesc două dintre drumurile histriene, nr. 2 și 3, rambleul continuînd traseul ultimului dintre ele. Monumentul a fost ridicat deasupra tumulilor funerari din zonă. Cele mai noi materiale descoperite într-o secțiune practică prin rambleu, cu ocazia săpării tumulului II situat dedesubtul lui (tumul datînd din a doua jumătate a veacului al IV-lea î.e.n.), datează de la începutul epocii romane. Trebuie să subliniez însă că aceste materiale *nu datează* rambleul, ci oferă numai un simplu *terminus post quem*. Iată explicația acestui rambleu propusă de M. Bleahu, singura, la ora actuală, rezonabilă: „Rambleul avea rolul de a lega pămîntul ferm din nord cu zona de uscat de la cetate peste plajă, în vremea cînd aceasta începuse să fie inundată“. Dacă lucrurile stau așa atunci, cîndva înainte de veacul al VII-lea e.n., cînd istoria Histriei încetează definitiv, locuitorii și-au dat seama de începutul unui fenomen de mare importanță pentru ei, care avea să schimbe fundamental peisajul regiunii, ducînd la inundarea cîmpiei litorale, la împotmolirea golfului marin, la constituirea sistemului de lagune și cordoane litorale, într-un cuvînt, la aspectul actual al ținutului.

M. Bleahu și P. V. Coteț au propus o corelație cronologică între formarea fișiiilor de nisip care au împotmolit „baia“ de la sudul Histriei și constituirea Chitucului. Cel de al doilea a precizat mai îndeaproape lucrurile, sincronizînd formarea Chitucului cu aceea a Grindului Saelelor (fișia *d* din schița noastră). Ambii cercetători așează deci formarea Chitucului într-o etapă tîrzie, dacă nu chiar post-histriană, negînd identificarea propusă de D. M. Pippidi între acest lung cordon litoral și Σθήτη, semnalate de Polybiu (IV, 41, 2), în veacul al II-lea î.e.n. Trebuie să precizez mai întîi că omologarea mențiunii lui Polybiu cu τὰ τοῦ Ἰστρου λεγόμενα Σθήτη, semnalate de Strabo, într-un *excursus* împrumutat lui Straton din Lampsakos (I, 3, 4 și I, 3, 7), urcă datarea, așa cum atrage atenția D. M. Pippidi¹⁸, în prima jumătate a veacului

¹⁷ Dinu Theodorescu, *Dacia XII*, 1968, p. 298.

¹⁸ D. M. Pippidi, *Contribuții...*², p. 37. nota 16.

al III-lea î.e.n. Se naște deci următoarea întrebare: lungul cordon aluvionar submarin din dreptul vărsării Dunării, semnalat în epoca greacă în plină regresivitate marină, poate fi identificat cu unul într-o perioadă de transgresivitate?

Datele pe care se poate întemeia o localizare a bancului submarin sînt foarte vagi. El se situa în plină mare (ἔτι πελάγιοι) și la o zi de navigație de uscat, ceea ce corespunde cu o distanță medie de 300—400 stadii (53—73 km)¹⁹. S-ar părea că poziția aceluia cordon submarin era mult mai departe de țarm decît aceea pe care o are astăzi Chitucul. De asemenea, lungimea de 177 km (1000 stadii) pe care o indică Polybiu este aproape dublă față de aceea a Chitucului. Totuși trebuie avut în vedere faptul că linia țărmului, mai ales în dreptul Deltei, dar și pe o largă porțiune la sudul și nord acesteia, s-a modificat considerabil, uscatul avansînd în dauna mării, prin aluviunile aduse de Dunăre și de curenții marini din preajma ei²⁰.

Este adevărat că formațiunile de acest tip (cordoane, bancuri etc.) apar și dispar cu mare rapiditate, au un caracter precar, și depind, în ultimă instanță, de dinamica curenților și de adîncimea fundului marin. Totuși există unele indicații în favoarea vechimii destul de mari a Chitucului, urcînd în timp pînă într-o fază de regresivitate marină. Astfel, P. V. Coteș citează rezultatele unor foraje, întreprinse în 1960 de N. Popp, care atestă prezența unui strat de turbă la cota —3 în faluna axului Priboina. După interpretarea aceluiași autor „stratul de detritus vegetal și turbă corespunde în timp cu retragerea mării... iar formarea Chitucului corespunde cu ridicarea apelor mării cu circa 0,50 m deasupra celor actuale”²¹. În formarea Chitucului se disting două faze, sincronizate cu cele două nivele ale apelor marine. Este deci posibil ca cel puțin o parte din grindul Chitucului să se fi constituit din detritus vegetal, în faza regresivității „phanagoreiene”. Evident nu putem ști — și poate nu vom ști niciodată — dacă acel banc submarin, care îi stînjenea pe corăbierii greci, avea traseul Chitucului. Dar această chestiune nu are importanță pentru discuția noastră.

LE PAYSAGE HISTRIEN DANS L'ANTIQUITÉ

— résumé —

Les recherches géologiques ont précisé une série d'oscillations niveau du des eaux de la mer Noire. Durant l'étape de la « nouvelle mer Noire », datée du néolithique et du commencement de l'âge du bronze, une transgression marine a eu lieu, suivie à la fin du bronze d'une régression ayant atteint les valeurs ± 4 m. au-dessous de la côte actuelle de la mer Noire. Une nouvelle transgression, qui devait se produire plus tard, montait les eaux de cette mer à leur niveau actuel.

Partant de ce schéma géologique, l'Auteur fait quelques remarques archéologiques, intéressant seulement Histria et ses proches environs. La plaine où se dressent les vestiges d'Histria et sa nécropole du Nord-Ouest semble avoir été plus vaste à l'époque antique, s'étendant aussi sur

¹⁹ Cf. RE, s.v. *Schiffahrt*.

²⁰ Porțiunea cea mai răsăriteană din uscatul Deltei, care exista sigur în antichitate, este grindul Caraorman, unde Simion Gavrilă a descoperit recent un tumul din veacul al V-lea î.e.n. Vechimea grindului a fost stabilită și prin cercetări geomorfologice, așa cum reiese din prezentarea pe care o face V. Mihăilescu și A. C. Banu, în *Hidrobiologia*, I, 1960.

²¹ P. V. Coteș, *art. cit.* p. 350.

l'emplacement actuel du lac d'Istria et du golfe formé par le lac de Sinoé. C'est ce qui explique les constatations suivantes: les routes antiques, révélées par les photos aériennes, qui s'arrêtent sur les bords occidentaux et septentrionaux du lac d'Istria, pour reprendre, dans la même direction, de l'autre côté sur le bord oriental du lac, à l'Ouest de l'établissement civil d'Histria; les vestiges d'habitat découverts dans l'île sise au centre du lac d'Istria; la nécropole tumulaire identifiée à proximité du pont situé au Sud du village d'Istria. Ces remarques plaident en faveur de l'emplacement de l'antique cité d'Histria sur une plaine littorale, hypothèse déjà formulée par V. Canarache et M. Bleahu, mais fondée sur des arguments différents.

Les renseignements dont nous disposons à l'heure actuelle à l'égard de la transgression des eaux sont rares. Ce phénomène semble avoir eu lieu après le IIe siècle de n.è., puisque le monument le plus récent couvert par les eaux est la muraille de défense datée de l'époque d'Hadrien.

Liste des illustrations

Fig. 1 — L'esquisse établie par V. Canarache, avec les tracés des aqueducs: a) l'aqueduc de tuiles; b) le grand aqueduc; c) l'aqueduc de pierre.

Fig. 2. — L'esquisse paléogéographique de la région du lac de Sinoé durant la période comprise entre le VI — IV siècles av. n.è., d'après M. Bleahu, 1, la zone continentale; 2, des dépôts de sable antérieurs au VIe siècle av. n.è.; 3, la ligne actuelle du rivage.

Fig. 3 — La transcription de certaines observations faites sur les photogrammes aériens de la région d'Histria, à partir du vol de 1959. — N.B.: les tumuli indiqués sont seulement ceux mentionnés dans le texte de l'article.

DIE LANDSCHAFT UM HISTRIA IM ALTERTUM

Durch geologische Forschungen wurde festgestellt, dass die Höhe des Meeresspiegels Schwankungen aufweist. Zur Zeit des „Neuen Schwarzen Meeres“, die im Neolithikum und zu Beginn der Bronzezeit datiert ist, hat eine marine Transgression stattgefunden, die von einer Regression am Ende der Bronzezeit gefolgt war. Diese Regression erreichte Werte von ± 4 m zum gegenwärtigen Wasserspiegel. Später fand eine neue Transgression statt, durch die der Wasserspiegel seinen gegenwärtigen Stand erreichte. Von diesem geologischen Schema ausgehend macht der Verfasser einige Betrachtungen, die nur Histria und die Umgebung betreffen und die dazu verhelfen sollen, die Landschaft um Histria in der Antike besser zu verstehen.

Die Ebene auf der Histria erbaut war, so wie das Gräberfeld im Nordwesten scheinen in der Antike viel ausgedehnter gewesen zu sein und sowohl den heutigen See Istria und den der Bucht Sinoe eingenommen zu haben. Nur derart sind folgende Feststellungen erklärlich: die antiken Wege, die durch Luftaufnahmen verfolgt werden konnten und die an der Westküste und an der Nordküste des Sinoesees unterbrochen sind, um dann in derselben Richtung auf der Ostküste weiter zu verlaufen, westlich von der Wohnungssiedlung von Histria; die Bewohnungsspuren die in der Mitte des Istria — Sees auf der Insel festgestellt wurden; das Hügelgräberfeld, das neben der Brücke südlich des Dorfes Histria entdeckt wurde. Diese Beobachtungen sprechen alle dafür, dass in der Antike Histria auf einer Ebene an der Küste lag. Diese Hypothese haben bereits V. Canarache und M. Bleahu anhand verschiedener Beweisgründe aufgestellt. Die Informationen über die wir bis zur Zeit über das Vorrücken des Wassers verfügen sind allzu gering. Es scheint nach dem 2. Jh. u. Z. stattgefunden zu haben, denn das jüngste Denkmal das überschwemmt ist und von dem wir Kenntnis haben, ist die Schutzmauer aus der Zeit des Kaisers Hadrianus.

Erklärung der Abbildungen

Abb. 1. — Skizze auf der die Aquädukte eingezeichnet sind: a) der Aquädukt aus Hohlziegeln; b) der grosse Aquädukt; c) der Steinaquädukt (V. Canarache).

Abb. 2. — Paläographische Skizze der Gegend des Sinoesees in der Zeit von 6. Jh. v. u. Z. — 4. Jh. u. Z. nach M. Bleahu, 1, Festland; 2, Sandanschwemmungen vor dem 6. Jh. v. u. Z.; 3, gegenwärtige Küstenlinie.

Abb. 3. — Transkription einiger der Beobachtungen, die anhand der Luftaufnahme vom Jahre 1959 in der Gegend von Histria gemacht wurde. *Bemerkung*: Es sind nur die Hügelgräber angegeben, auf die sich der Text des Artikels bezieht